

II RIIGIKOGU

2. istungjärk. **Protokoll nr. 47 (27).** 1923. a.

Sisu: 1. Päewakorra wastuwõtmine. — 2. Teadaandmine terwitustelegrammi kohta. — 3. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 4. Teadaandmine Riigikogu liigete puudumiste kohta koosolekuil nowembrikuul. — 5. Merilaewade positsioonlaternate ja udusignaalide seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 6. Ilma sõjawäelise õppuseta tagawarawäkke arwatud kodanikkude kaitsewäeteenistusse kutsumise seadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 7. Ebaõigete kaubanimetuste keeluseadus — redaktsioon. Wastu wõetud. — 8. Rahwuswahelise tollitariifide wäljakuulutamise liiduga ühinemise seadus — III lugemisel. Wastu wõetud. — 9. Riigi 1924 aasta eelarwe — Wabariigi Walitsuse ettepanek.

II Riigikogu koosolek 4. detsembril 1923 a. kell 11 hom.

Kokku on tulnud 89 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **K. Päts**, rahaminister **G. Westel**, siseminister **K. Einbund**, sõjaminister **A. Anderkopp**, töö-hoolekandeminister **O. Amberg**, haridusminister **A. Weiderman**, wälisminister **Fr. Akel**, põllutöominister **A. Kerem**.

Wälisesitajate looshis Eesti saadik Moskwas **A. Birk**.

P ä e w a k o r d :

1. Merilaewade positsioonlaternate ja udusignaalide seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

2. Ilma sõjawäelise õppuseta tagawarawäkke arwatud kodanikkude kaitsewäeteenistusse kutsumise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

3. Ebaõigete kaubanimetuste keeluseadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

4. Rahwuswahelise tollitariifide wäljakuulutamise liiduga ühinemise seadus — III lugemisel.

5. Riigi 1924 a. eelarwe — Wabariigi Walitsuse ettepanek.

Koosolek algab kell 11.20 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõnisson**: Awan Riigikogu koosoleku. Päewakord on Riigikogu liigetele kätte saadetud.

P. Keerdo (töörp.): Ma teen ettepaneku päewakorda täiendada komisjo-

nide täiendawate walimistega ja wõtta need esimeseks päewakorra-punktiks. Põhjendamiseks oleks mul nii palju öelda, et reedesel Riigikogu koosolekul lükati enamuserakondade häälteenamusega tagasi Eestimaa töörahwa partei Riigikogu rühma ja kommunistlikkude tööliste rühma kandidaadid walimistel eelarwe-komisjoni. Meie naelutame seda siin kinni, et töörahwa õigusi tahetakse kärpida. Eelarwe sisaldab ligi seitsmemiljardilist summat, tahetakse, et töörahwas midagi teada ei saaks, kuhu need summad lähewad. Et aga töörahwas sellega ei lepi, seda näitab muuseas eile ärareetud kõigi Tallinna töölisorganisatsioonide, Tallinna töölisühisuste kesknõukogu ja töölistewanemate ühine koosolek. Selle koosoleku poolt wastuwõetud resolutsioon on arwatawasti kõigile rühmadele kätte saadetud, kuid ma kannan ta siin weel kord ette: „Tallinna töölisühisuste kesknõukogu, töölistewanemate ja kõigi Tallinna töölisorganisatsioonide juhatuste koosolek 3. detsembril 1923 a. ära kuulates Riigikogu töölisrühmade aruandeid Riigikogu tegevusest, kus walitsewad erakonnad mitte ainult sellega pole leppinud, et Tallinna ja Wirumaa töörahwa ühise wäerinna nimekirju tühistati, seega üle 10-tuhande proletarlase ilma hääleõiguseta jättes, waid et ka walitud töölisesitajate õigusi järjekindlalt kärbitakse...“

Juhataja **J. Tõnisson**: Palun Teid mitte deklareerida asjadest, millel tänase päewakorraga midagi ühist ei ole. Hoiatan Teid.

P. Keerdo (töörp.): Wiimane töölisesitajate, ühtlasi seega aga ka 60.000 walija õiguste kärpimine leidis maad Riigikogu koosolekul 30. nowembril, kuna Eestimaa töörahwa partei rühma ja kom-

munistliku rühma esitajaid eelarwe-komisjoni ei lastud.

Protesteerides niisuguse Riigikogu enamuse tegewuse vastu leiab koosolek, et mitmemiljardilise eelarwe arutamist tahetakse warjata töötawate hulkade eest, et seega kergem oleks töötawatele kihtidele uusi maksusid peale panna, kulud aga määratakse otstarbeteks, millest kasu pole töörahwal.“

Juhataja **J. Tõnisson**: Kõneleja, rkl. Keerdo, kutsun Teid päewakorra juurde ja teatan, et Teil on ainult pool minutit weel aega kõnelemiseks.

P. Keerdo (töörp.): Ma tean seda. „Koosolek tunnistab õigeks oma esitajate tegewuse Riigikogus ja ära märkides, et töölisesitajate kõrwaldamist eelarwe arutamisest on äärmistele parempoolsetele kaasa aidanud tööerakond, asunikkude rühm ja üürnikkude esitajad, kutsub kõiki proletaarlasi üles...“

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Keerdo, Teie kõneaeg on lõppenud.

P. Keerdo (töörp.): ...„niisuguse töörahwa õiguste kärpimise vastu protesteerima... (Juhataja kõlistab. Müra ja segased wahelhüüded Eestimaa töörahwa partei Riigikoguliigeteridades)... ja vähem klassiteadlikkudele proletaarlastele selgeks tegema nende pisikurnajate erakondade õiget nägu.“

Juhataja **J. Tõnisson**: Siin on praegu tänase koosoleku päewakorra kohta rkl. Keerdo ettepaneku teinud. Kodukorra § 66 järele antakse sõna ettepaneku kohta kahele poolt ja kahele wastu, mitte üle kolme minuti. Sõna on ettepaneku kohta rkl. Reesen'il.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Mina wõtan sõna seltsimees Keerdo poolt tehtud ettepaneku poolt. Seltsimees Keerdo tegi ettepaneku, sellest seisukohast wälja minnes, et walijad, kes meid on Riigikogusse saatnud, ei ole mitte rahul Riigikogu enamuse seisukohtadega, kes meie kandidaadid eelarwe-komisjoni tagasi lükasid. Samasugune protest, mida siin seltsimees Keerdo ette kandis, wõeti wastu raudteelaste kongressil, mis eile lõppes. Praegused walimised linnades näitawad, et meie seljataga seisjate hulk kasvab, selle wastu aga nende erakondade

enamus, kelle kadu oli juba ette näha, kahaneb. Seda kaswawat enamust, mis senni on wägiwaldselt alla surutud... (P. Keerdo (töörp.) poolt segased wahelhüüded.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Keerdo, ma kutsun Teid korrale.

J. Reesen (wäljasp. rhm.): Meie protesteerime sarnase wägiwalla wastu ja saame kõigi abinõudega selle Riigikogu enamuse wastu wõitlema.

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Keerdo poolt on ettepanek tehtud päewakorda täiendada punktiga „kommisjonide täiendawad walimised.“ Teisi ettepanekuid ei ole. (Hääletatakse.) Rkl. Keerdo ettepanek on saanud poolt 28 häält, wastu 27 — seega wastu wõetud. (Hüüded paremalt poolt: Palume sedelitega hääletamist.) Kodukorra § 84 põhjal on õigus sedelitega hääletamist nõuda. Palun sedelid wälja jagada. Neid, kes ettepaneku poolt on, kirjutada sedelile „poolt“, kes wastu on — „wastu.“ Kas kõik Riigikogu liikmed on sedelid ära annud? Kas tehakse ettepanekuid häätelugejate kohta? (Hüüded: Juhatus hooliks.) Palun juhatus liikmeid sedelid lugeda. (Sekretäär T. Kalbus, abisekretäärid O. Köster ja J. Wainloewad sedelid.) Hääletamise tagajärjed on järgmised: poolt on antud 31 häält, wastu 35, tühje sedelid 3. Sellega on rkl. Keerdo ettepanek tagasi lükatud. Päewakorra kohta teisi ettepanekuid tehtud ei ole, loen päewakorra wastuwõetuks.

2. Teadaandmine terwitustelegrammi kohta. Abisekretäär **J. Wain**: Riigikogule on tulnud terwitustelegramm endise soomusrongide diwiisi poolt, nende 5. aasta-päewa puhul.

3. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. Riigikogu juhatus poolt on komisjonidesse antud järgmised seaduseelnõud (loeb): Seaduseelnõu postisaadetiste ja telegrammide wastuwõtmise ja posti-telegraafi-telefoni maksude wastuwõtmise korra kohta — üldkomisjoni;

wabamüügi apteekide awamise seaduse muutmise seaduseelnõu — üldkommissjoni;

Wene ajutise walitsuse poolt 29. VII. 1917 a. antud määruse VI osa § 2 ära-
muutmise ja wangistuseseaduse § 363
maksmapanemise seaduseelnõu — üld-
kommissjoni;

mäeseaduse eelnõu — üldkommissjoni;

wäljaspool linnu ja alewid asuwate
kinniswarade hindamise seaduse täien-
damise seaduseelnõu — rahaasjanduse
kommissjoni;

Eesti-Ungari wahelise kaubalepingu
lisaprotokollu kinnitamise seaduseelnõu —
wäliskommissjoni;

piirituse ja alkoholiliste jookide müügi-
seaduse eelnõu — rahaasjanduse kommis-
sjoni;

patendimaksu seaduseelnõu — raha-
asjanduse kommissjoni.

4. Teadaandmine Riigikogu liikete puudumiste kohta koosolekuilt no-wembrikuul. Riigikogu koosole-
kuilt on puudunud no-
wembrikuu jooksul
järgmised Riigikogu
liikmed (loeb):

Anderkopp A. on
puudunud Wabariigi
Walitsuse liikmena
4 koosolekult.

Anniko, H. on puudunud haiguse pärast
2 koosolekult.

Anniko, H. on puudunud isiklikkudel
põhjustel 2 koosolekult.

Amberg, O. on puudunud Wabariigi
Walitsuse liikmena 8 koosolekult.

Arras, K. on puudunud isiklikkudel
põhjustel 2 koosolekult.

Ast, K. on puudunud haiguse pärast
1 koosolekult.

Baars, K. on puudunud isiklikkudel
põhjustel 11 koosolekult.

Bauer, H. on puudunud teatamata
põhjustel 1 koosolekult.

Birkenberg, E. on puudunud teatamata
põhjustel 2 koosolekult.

Eigo, J. on puudunud haiguse pärast
1 koosolekult.

Eigo, J. on puudunud isiklikkudel
põhjustel 2 koosolekult.

Hasselblatt, W. on puudunud isiklik-
kudel põhjustel 1 koosolekult.

Jans, J. on puudunud isiklikkudel põh-
justel 8 koosolekult.

Janson, M. on puudunud haiguse pärast
1 koosolekult.

Jonas, E. on puudunud isiklikkudel
põhjustel 1 koosolekult.

Jürgenstein, A. on puudunud haiguse
pärast 1 koosolekult.

Ipsberg, K. on puudunud haiguse
pärast 3 koosolekult.

Ipsberg, K. on puudunud Wabariigi
Walitsuse liikmena 2 koosolekult.

Ipsberg, K. on puudunud teatamata
põhjustel 2 koosolekult.

Kalbus, T. on puudunud isiklikkudel
põhjustel 1 koosolekult.

Kangur, W. on puudunud wäljaheide-
tuna 3 koosolekult.

Keerdo, P. on puudunud wäljaheide-
tuna 2 koosolekult.

Kress, G. on puudunud isiklikkudel
põhjustel 1 koosolekult.

Köster, O. on puudunud isiklikkudel
põhjustel 1 koosolekult.

Lattik, J. on puudunud haiguse pärast
3 koosolekult.

Lattik, J. on puudunud isiklikkudel
põhjustel 5 koosolekult.

Luur, J. on puudunud haiguse pärast
4 koosolekult.

Luur, J. on puudunud isiklikkudel
põhjustel 2 koosolekult.

Maaker, W. on puudunud omawalit-
suse esituskogude liikme kohuste täitmisel
1 koosolekult.

Maaker, W. on puudunud isiklikkudel
põhjustel 2 koosolekult.

Martna, M. on puudunud riiklikkude
ülesannete täitmisel 3 koosolekult.

Märtson, J. on puudunud haiguse
pärast 1 koosolekult.

Palwadre, A. on puudunud teatamata
põhjustel 11 koosolekult.

Pool, Th. on puudunud isiklikkudel
põhjustel 1 koosolekult.

Pärilin, O. on puudunud teatamata
põhjustel 2 koosolekult.

Päts, K. on puudunud Wabariigi Wa-
litsuse liikmena 13 koosolekult.

Rea, J. on puudunud teatamata põh-
justel 1 koosolekult.

Rea, J. on puudunud wäljaheidetuna
10 koosolekult.

Reichman, Jaak on puudunud teata-
mata põhjustel 7 koosolekult.

Rütli, J. on puudunud haiguse pärast
1 koosolekult.

Shtsherbakow, S. on puudunud hai-
guse pärast 11 koosolekult.

Temant, J. on puudunud teatamata põhjustel 2 koosolekult.

Teetsow, J. on puudunud isiklikkudel põhjustel 2 koosolekult.

Tiks, J. on puudunud omawalitsuse esituskogude liikme kohuste täimisel 1 koosolekult.

Treiberg, P. on puudunud isiklikkudel põhjustel 5 koosolekult.

Uibopuu, J. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Zimmerman, J. on puudunud isiklikkudel põhjustel 1 koosolekult.

Zimmerman, J. on puudunud teatamata põhjustel 1 koosolekult.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sõna on korra kohta rkl. Keerdo'l.

P. Keerdo (töörp.): Ma teen ettepaneku praegu koosolek lõpetada ja 15 minuti pärast ära pidada uus koosolek, mille 1 päewakorra-punktiks oleks komisjoni täiendawad walimised. Põhjendan oma ettepanekut sellega, et tänase päewakorra wiimaseks punktiks on riigi eelarwe. Riigi eelarwe peab olema peegel, milles on peegeldatud terve riigi majapidamine ja seda riigi eelarwet tahetakse läbi arutada, ilma et 60.000 wälja esitajatel õigus oleks selleks kaasa rääkida, ilma et neil wõimalus oleks teateid saada eelarwest. See näitab seda, et töötawate hulkade eest midagi tahetakse warjata. Kui teie ütlete, et teil midagi warjata ei ole, siis ei ole teil ka põhjust karta tööliste esitajate juuresolekut. Aga see, et teie kardate, see näitab, et selles eelarwes peab olema midagi, mida töörahwas teada ei tohi. Kui teie tahate näidata, et minu sõnad mitte waled ei ole, siis wõtke minu ettepanek wastu ja pidage 15. minuti pärast uus koosolek ja laske ka siis töörahwa esitajaid eelarwe arutamise juurde. (J. Soots (põl.): Astuge Wene riigi palgalistest tagasi ja saage Eesti riigi kodanikkudeks, siis wõib sellest rääkida.)

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Keerdo poolt on ettepanek tehtud käesolew koosolek lõpetada ja 15 minuti pärast uus koosolek ära pidada, mille esimeseks päewakorra-punktiks on komisjoni täiendawad walimised. Ettepaneku kohta on sõna rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Olgugi, et see ettepanek demonstratiivselt tehtud, peab ometi tunnistama, et eelarwe-komisjon, nagu ta wiimati waliti, eneses ei sisalda kõiki Riigikogu rühmi, nagu kord ja kohus peaks olema. Ja sellest järgneb iseenesest mõista, et eelarwe-komisjoni nõupidamised ja otsused mitte niisugused ei saa olla, nagu siis, kui kõik rühmad seal esitatud oleksid. Ometi on meie põhiseaduse ja ka Riigikogu kodukorra põhimõtte see, et Riigikogu rühmad omas täies arwus kõigist komisjonidest osa wõtawad. Ma lisaksin weel juurde, et rkl. Keerdo oli sunnitud seda ettepanekut demonstratiivselt tegema... (J. Reesen (wäljasp. rlm.): Ei teinud sugugi demonstratiivselt.) ...see ei halwenda aga asja mitte. Halwem on aga, et kandidaadid sealtpoolt demonstratiivselt läbi kukutatud ja nüüd ka nimelisel hääletamisel. Mina annan oma rühma nimel teada, et meie selle ettepaneku poolt hääletame.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sõnasoo-wijaid ei ole? Panen ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) (Wahelhüüded äärmiselt pahemalt tiiwalt. M. Martna (sd.): Kahtlemata wägistamine, Riigikogu wägistamine! J. Soots (põl.): Seiske riiklikul alusel!)

Hääletamise tagajärjed on... (Müra, segased wahelhüüded.) Ma palun rahu! Riigikogu liikmed, palun rahu! Hääletamise tagajärjed on järgmised: ettepaneku poolt on 24, vastu 32 häält, sellega on rkl. Keerdo ettepanek tagasilükatud.

5. Merilaewade positsioonlaternate ja udusignaalide seadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Merilaewade positsioonlaternate ja udusignaalide seaduse“ lõpulikku teksti järgmise parandusega:

1) § 4, rida 5: ehk kui need riigid, p. o. wõi kui need riigid.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

6. Ilma sõjawäelise õppuseta tagawarawäkke arwatud kodanikkude kaitseväeteenistusse kutsumise seaduse redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Ilma sõjawäelise õppuseta tagawarawäkke arwatud kodanikkude kaitseväeteenistusse kutsumise seaduse“ lõpulikku teksti järgmise parandusega:

1) § 5: sõnad („Riigi Teataja“ nr. 1/2 — 1923 a.) paigutada selle paragrahwi lõppu ja kustutada maha paragrahwi keskelt.

Selguse pärast loen terve paragrahwi ette. (loeb): „§ 5. Teenistusse kutsutud tagawarawäelased, välja arvatud § 6. ettenähtud, saavad peale käesolewa seaduse § 7. ettenähtud warustuse perekonna-abiraha „Perekonna-abiraha seaduse“ § 3. äramääratud kategooriatele wastawalt: 1.800, 1.600 ja 1.400 marka kuus iga perekonnaliikme peale („Riigi Teataja“ nr. 1/2 — 1923 a.)“

W. Kangur (töörp.): Teen ettepaneku seda seadust senni päwakorrast ära wõtta, kunni ei ole wõimalust antud töörahwaesitajatele ka eelarwe-komisjoni osa wõtta, et nad saaks seal kaasa rääkida, eriti just sõjaministeeriumi eelarwe puhul.

Juhataja **J. Tõnisson**: Sellekohast ettepanekut ma ei saa hääletamisele panna, palun kirjalikult ettepanek teha. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): Kodukord, kas tunnete kodukorda?) Kodukorda ma tunnen, ma pean kirjaliku ettepaneku saama, suusõnalist ettepanekut ma hääletamisele panna ei saa.

Rkl. Kangur on ettepaneku teinud seaduseelnõu „Ilma sõjawäelise õppuseta tagawarawäkke arwatud kodanikkude kaitseväeteenistusse kutsumise seadus“... (Annab sekretäärile.)

Abisekretäär **J. Wain**: (loeb): „Teen ettepaneku seaduseelnõu „Tagawarawäelaste õppusele kutsumise kohta“ päwakorrast ära wõtta, kunni töörahwaesitajaid eelarwe-komisjoni ei ole wali tud.“

Juhataja **J. Tõnisson**: Sennise asjaajamise järele ei ole wiisiks, et üksikud seaduseelnõud päwakorrast ära wõetud saaks, ilma et nad sisuliselt aruta-

misele tuleksid. — Siis kui on aruandja redaktsiooni komisjoni poolt ette pandud parandused ette kandnud, wõidakse nende paranduste kohta sõna wõtta, kuna sarnast ettepanekut mina mitte hääletamisele panna ei saa. (Wahel hüüe pahemalt poolt: Korra kohta saab sõna alati.) See ettepanek ei ole siin mitte korra kohta, waid selle kohta, et seadus tuleb päwakorrast ära wõtta, kuna seesugust praktikat meil mitte ei ole.

Sõnasoo wijaid redaktsiooni komisjoni ettepaneku kohta ei ole, asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on redaktsiooni komisjoni ettepanek wastu wõetud.

(Hüüded: Ära lugeda!) Nõutakse hääle äralugemist. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Redaktsiooni komisjoni ettepaneku poolt on 51 häält, wastu 10, — sellega wastu wõetud.

7. Ebaõigete kaubanimetuste keeluseadus — redaktsioon. Redaktsiooni komisjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Redaktsiooni komisjon paneb ette kinnitada „Ebaõigete kaubanimetuste keeluseaduse“ lõpulikku teksti järgmiste parandustega:

Parandus 1) § 2, rida 1: maapinnast ehk kliimast, p. o. maapinnast ega kliimast.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): „Parandus 2) § 3. Alustada sõnadega: „Käesolewa seaduse“...“

§ 3. on öeldud, et „§ 1 ettenähtud keelu rikkujaid karistatakse“ jne., kuid redaktsiooni komisjon leiab, et see ei ole nõnda õige, waid peab ära märgitud olema, missuguse seaduse § 1. see ette nähtud on ja sellepärast paneb redaktsiooni komisjon ette § 3. alustada sõnadega: „Käesolewa seaduse § 1. ettenähtud keelu rikkujaid“ jne.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on parandus wastu wõetud.

8. **Rahvuswahelise tollitariifide väljakuulutamise liiduga ühinemise seadus — III lugemisel.** Wäliskommissjoni aruandja **K. Ast** (loeb): Rahvuswahelise tollitariifide väljakuulutamise liiduga ühinemise seadus.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduse pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): § 1. Wabariigi Walitsuse otsus 14. septembrist 1921 a. ühineda rahvuswahelise tollitariifide väljakuulutamise liiduga, mis asutatud Brüsselis 5. juulil 1890 a. (Union internationale pour la publication des tarifs douaniers) tunnustatakse kinnitatuks.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) § 1 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast** (loeb): § 2. Konwentsioon, konwentsiooni täidewiimise määrustik ning allakirjutamise protokoll (Convention concernant la création d'une Union Internationale pour la publication des tarifs douaniers, règlements d'exécution de la convention instituant un bureau international pour la publication des tarifs douaniers et le procès verbal de signature) awaldatakse alljärgnevalt ühes eestikeelsete tõlgetega.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) § 2 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Panen seaduse lõpuhääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus lõpuhääletamisel wastu wõetud.

Aruandja **K. Ast**: Teen ettepaneku seadus wastu wõtta ilma redaktsiooni komisjoni andmata.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see ettepanek wastu wõetud.

9. **Riigi 1924 a. eelarwe — päewakorral.** Sõna on rahaministritel. Ma palun rahu. (Segased wahelihüüded äärmiselt pahemalt tiiwalt.) Kui mõned Riigikogu liikmed kõwasti mõtlewad siis palun ma ometi korda pidada.

Rahaminister **G. Westel**: Ausatud Riigikogu liikmed! Kui kahe ja poole aasta eest mul au oli esimest korda riigi eelarwet lugupeetud rahwaesitusele esitada, siis olid esimesed sammud astatud sellest seisukorrast ülesaamiseks, mis oli tekitanud ilmasõda, rewolutsioon ja meie raske wabadussõda, mis oli meile järele jätnud suure koorma minewikust ja suure töö tulewiku jaoks.

Wahepeal on kaks ja pool aastat mööda läinud. Selle aja jooksul on meie elu arenenud, on suuremalt osalt tõuswat joont üles näidanud. Kui Wabariigi Walitsus esitab eelarwet tulewase aasta kohta, siis ei saa mitte tunnistamata jätta, et meie praegusel momendil üle elame raske majandusliku kriisi, mis on tekkinud ja süwendust leidnud weel praegu meie rahwa põllumajanduse alal. Siin olgu lubatud mulle tähendada, et rahwa majanduslik arenemine ei käi mitte ainult alati sirget joont mööda, waid on siin ka määrgata tõusude ja seisangute ajajärku. See ei ripu mitte ainult nendest ära, kes kaastegewad on, waid niisugustest faktoritest, mille peale meie mitte mõju awaldada ei saa.

Möödunud wiie aasta jooksul riigi majanduslikku arenemise käiku jälgides, näeme, et kulutused on mitmes ajajärgus olnud mitmesugused, kuid on üldse tõuswat tendentsi näidanud, sest meieaja riik, oma suurte nõudmistega ja tähtsate ülesannetega, kus tema kodanikkude elusse peab tungima ja aitama seda elu reguleerida, nõuab suuri kulusid. Selle riigi ülesanded tõusewad ja kaswawad ja loomulik on, et kui jõud wäike, siis ei suuda tema kõiki oma ülesandeid täita, kuid ainelise jõu kaswamisega tõusewad ja kaswawad siis ka kulud iseenesest. 1919 aastast kunni 1922 aastani on meie riigimajapidamises wäljaantud kulud alaliselt suurenenud. Olgugi, et raske on täiesti wõrdlewat pilti sellest ajast luua, sest üksikutel ajajärkudel läksid rahawäärtuse hindamised lahku. Sest ajast, kui meil oma rahasüsteem maksma pandi, on tema üle elanud rahawäärtuse muudatusi, kestes kunni 1921 aastani. 1918 ja 1919 aasta kulud on aruande järele olnud üle 1 miljardi, 1920 aastal — 3 miljardi ümber, kuid tulusid ei ole wastawalt ei esimesel ega ka teisel aastal suudetud niipalju saada, et neist katta kulusid. 1921 aastal tõusis eelarwe wäga tuntawalt, nimelt, kulutati selle aasta jooksul 6.582.000.000

marka. Loomulikult ei suudetud tulusid leida ka selle aasta kulude katteks, mille tõttu 1922 aastaks kõigi eelmiste aastate puudujääk oli tõusnud üle 2½ miljardi marga. 1922 a. eelarwe kokkuseadmise juures oli selle tõttu Wabariigi Walitsuse tõsine püüe mitte ainult eelarwe tõusu ära hoida, vaid ka võimalust mööda eelarwe kulude summastid vähendada. Ja tõepoolest läski korda 1922 a. kulude eelarwet vähendada ligikaudu 400 miljoni marga võrra. Tegelikud kulud 1922 a. olid weelgi vähemad. See tuli sellest, et osa riigiasutuste kawatsustest ei suudetud mitte täide wiia sel aastal ja nad pidid automaatselt üle wiidama järgmise aasta peale. Ühes kuludega on wabariigi algusest saadik ka tulud näidanud tõuswat tendentsi. Alguses, nagu igauhele selge, tuli riigi majapidamist rajada äärmiselt rasketel tingimistel. Wabadussõja ajal oli meie majapidamine äärmiselt lagastatud. Sarnaste olude juures ei olnud võimalik ka riigi maksuaparaadil korralikult tegutseda ja esialgsed tulud olid enam ehk vähem juhuslikku laadi.

1922 aastaks oli juba korda läinud meie maksuaparaati rohkem ehk vähem rahuldawalt organiseerida, ja oli selle tõttu juba tulude sissewõtmine igapidi kergendatud, mis ka omad tagajärjed andmata ei jätanud. Ei tohi weel unustada, et 1921 a. äärmiselt hea wiljasaak oli, mis rahwa jõukuse ja sissetuleku peale mõju awaldas, ja ei saanud ka mõju awaldamata jätta riigi tulude peale. Kui jälgida, kuidas tulud järk-järgult on kaswanud, siis näeme, et 1918 ja 1919 aastal oli meil korralisi tulusid 151.000.000 ja juhuslikka sissetulekuid 76.000.000.— kokku 227.000.000. 1920 aastal olid korralised sissetulekud juba märksa suuremad ja nimelt 1.209.000.000, erakorralised 1.401.000.000, kogusummas 2.610.000.000.— 3,2 miljardilise wäljamineku juures. 1921 aastal olid tulud wõrdlemisi õige tuntawalt tõusnud. Korralisi tulusid oli juba neli miljardit 396 miljonit, erakorralisi 1.070.000.000.— kogusummas 5.468.000.000. 1922 aastal tõusid tulud aga silmnähtawalt, juba nende soodsate majanduslikkude olude tõttu, mille peale mina tähelepanu juhtisin, nii, et riigimajapidamine aasta lõpuks andis 1½ miljardit ülejääki. (Wahelhuue M. Martna (sd.) poolt: 13 miljardit?) Ei, 1½ miljardit, see on 1,5 miljardit, millega ühtlasi

ka endiste aastate puudujääki osaliselt katta wõis. Kuid rajamise ajal, iseäranis 1918, 1919 kuni 1920 aastani olid riigi kulud äärmiselt kokku hoitud üldriigi majapidamise mõttes, ja olid aina selles ulatuses, mis äärmiselt tarwis läks riigi kaitseks, wõitluses tema olemasolu eest. Loomulik, et meil rasketel aegadel, kus suurem osa rahwast oli oma hariliku elukutse juurest ära wõetud ja oli sunnitud riigi kaitseks tegewuses olema, ei suudetud tähelepanu juhtida nende ülesannete peale üldkultuurilises ja majanduslikus mõttes, mis praeguse aja riigil olemas. 1920 aastal oli niisama raske sõjaaegsete tagajärgede likwideerimine ja loomulikult oldi sunnitud ka siis riiklikkude ülesannete teostamise juures äärmiselt kokkuhoidlikult talitama, iseäranis silmas pidades, et sissetulekud wäiksed olid. Sedasama rada käidi ka 1921 ja 1922 aastal, olgugi, et seal juba teatud paranemist märgata oli. Kuna aga 1922 aasta hästi oli lõpetatud ja rahanduslikult riigikassale hea seisukorra annud, oli ka loomulik, et tarwiduste rahuldamisele suuremal määral asuti. Üks esimestest tarwidustest, miða rahuldada tuli, oli meie riigiteenijate ainelise seisukorra parandamine. Riigiteenijad olid wabariigi algusest peale wiletsate palkade juures teeninud. Sõjaajal oli see arusaadaw, sest suurem osa tööwõimuliseist rahwast oli sõjateenistuses, kuna ülejäänutele wõis ainult niipalju maksta, et nad eluülespidamist jätkata wõisid. Arusaadaw, et riigiteenijatelt wõis samuti ohwrid nõuda riigi ülesehitamise juures. 1921 a. jooksul wiidi mitmed parandused läbi, aga need parandused ei olnud mitte sedawõrd olulised, et nad rahuldada oleks suutnud, vaid nad olid tingitud rahawäärtuse langemise läbi. Sellega oli rohkem kokkukõlla püütud wiia endiste aastate hindu tolleaegsete hindadega elukalliduse mõttes. 1922 a. lõpul asuti olulisele parandusele ja palkade normeerimisele. See oli üks kõige suurematest kuludest, mis enast riigi eelarwes tunda andis. 1923 a. tõusis selleläbi eelarwe tuntawalt, üldiselt umbes 45% võrra tõusid üksi korralised kulud. Selle tõttu asuti riigiteenijate arwu vähendamisele ja kokkutõmbamisele. Olgugi, et teataw arw riigiteenijatest wähenes, tuli olude sunnil üksikuid asutusi juurde luua, näituseks piiriwalwe ja hindamise amet. Riigiteenijate arw jäi 1923 a. üldiselt samaks, mis tema 1922 a. lõpul oli. Palkade paragrahw suurenes

umbes 540 miljoni marga, see on 32% võrra. Ühtlasi palgaolude parandamisega olid mitmesugused ülesanded, mis täitmist nõudsid, nimelt meie kultuuri- ja hoolekande alal, eriti põllutöökultuuri alal. Näituseks tõusid haridusministeeriumi kulud 1922 a. 358.000.000.— marga pealt 1923 a. eelarwes 551.000.000.— marga peale, ehk umbes 54% võrra. Samuti tõusid ka põllutööstuste kulud umbes 25% võrra mitmesuguste põllukultuuride tõstmise alal. Töö-hoolekandeministeeriumi alal tõusid kulud 136 miljoni pealt 223 miljoni marga peale, see on 71% võrra. Hoolekanne oli sõja jooksul üldiselt kängu jäänud, ta oli halvemas olukorras kui enne sõda, pealegi oli sõda palju raskusi juurde toonud. Arusaadaw, et hoolekanne nüüd suuremaid nõudmisi üles seadis. Niisama oli ka teedeministeeriumis äärmiselt tarwilik olukorda, iseäranis meie raudteede juures parandada — nii, et ka siin silmapaistwat kulude tõusu wõis märgata. Üldse on korrallised kulud kokku 1923 a. eelarwe järele 1922 a. eelarwega võrreldes suuremad olnud 921 miljoni marga, see on 28% võrra. Ühtlasi sellega oli ka loomulik, et kui riigikassa seisukord seda wähegi lubas, meie oma elu rekonstrueerimise peale palju rohkem pidime kulutama, mille tõttu meie erakorrallised kulud õige tuntawalt kaswasis — nimelt 647 miljoni pealt, mis meil oli eelmisel, see on 1922 a. 1 miljardi 359 miljoni peale, mis 121 protsenti wälja teeb. Siin langeb muidugi lõwiosa teedeministeeriumi peale, kus mitmesuguste kordaseadmiste peale meie sadamates ja raudteedel, posti ja telegraafi walitsustes, kus uuendusi ette wõeti ja teenijate majade ehitamiseks suuremaid summasid tarwis läks. Ühtlasi sellega suurenesid meie operatsiooni fondid, mis 1922 a. 450.000.000 pealt 1923 a. 780.000.000 peale tõusid, mis wälja teeb 87 protsenti. Sarnane tõus oli tingitud suurtest laenu andmisest, mis meie sunnitud olime andma oma majandusliku elu jalule seadmiseks. Suure osa sellest laenust wõttis enese alla asunikkude laen, sest nagu meie teame, tõi maareform uued seisukorrad esile. Nimelt olid ellu kutsutud uued põllupidajad, kellel aga äärmiselt raske oli oma majandust heale jalale tõsta krediidi puudumisel. Arusaadaw on, et walitsus siis sunnitud oli appi tulema ja nende uute põllupidajate olukorra tõstmiseks oma kassast suuremaid summasid assigneerima, sellega

kaasa aidates maareformi teostamist, sest sellest oleneb ju õige suurelt osalt meie majanduslik tulewik. Sellepärast ei ole ka mitte imeks panna, kui asunikkude laenufond 1922 a. 87.000.000 pealt 1923 a. koguni 260.000.000 marga peale tõusis. Esimene ehituslaen oli 1921 a. antud selleks, et meil walitsewale korterikriisile lõppu teha ja sõja läbi seismajäänud ehitusi, mis kõdunemas olid, korda seada, samuti ka uusi majasid ehitada, sest seisukord, iseäranis linnades, oli äärmiselt raske. Olgugi, et 1921 a. eelarwes ehitusfondis ettenähtud summad olid määratud 3 aasta peale, mille järele iga aasta 70.000.000.— marka wälja oleks tulnud anda, leidis Riigikogu wõimalikuks olewat 1923 a. eelarwe kokkuseadmise juures arwesse wõttes wõrdlemisi lahedat riigikassa seisukorda, weelgi 50.000.000 marka juurde lisada ja 1923 a. wäljaminekute fondi 120.000.000 marga peale suurendada. Peale selle on 1923 a. jooksul mitmesuguseid teisi laenufondisid loodud, nagu maaparanduse laen ja mitmesugused teised laenud 75.000.000 marga suuruses, 1923 a. eelarwe tõusis kõige oma algsummadega sinna juurde weel arwates lisaelarwe nr. 1., mis juba Riigikogu poolt on wastu wõetud, niisama ka nende eelkrediitidega, mis Riigikogu poolt on määratud 7½ miljardi peale ja oli sellega 1922 a. kuludest ümmarguselt 36 protsenti suurem. Tulud aga olid 1923 a. kalkuleeritud ettewaatlilikult, Eelarwe kokkuseadmise juures olid kulud 6,5 miljardi 46 miljoni marga peale arwatud, nõnda, et puudujääk oleks 1½ miljoni marga peale kujunenud, olgugi, et sellest üks osa selle läbi kaetakse, et tulud 1923 a. suuremad on olnud, kui neid ette kawatseti. Niisama wõib oletada, et ka üksikud asutused mitte täies ulatuses ei suuda oma ülesandeid aasta-ajajärgul nii läbi wiia, nagu nad kawatsetud ja sellega üksikud summad riigikassasse tagasi tulewad. Niisama ei suuda üksikud asutused oma krediiti, mis neile kapitaalremontide, ehituste ja teiste lepingute täitmise aladel määratud, aasta jooksul ära tarwitada ja need krediidid lähewad 1924 a. peale automaatlilikult üle ja selle tõttu muutub meie eelarwe kulude ja tulude wahekord paremuse poole. Ma pean siiski ütleva, et tänawu aasta puudujääk üle poole minewa-aastasest ülejäägist ära neelab. Ettetoodud kirjeldusest on näha, et meil praegu käesolewa aja hindamise

juures on ka meeoleolu kaasa mõjunud ja meid 1922 a. lõpul käesolewa aasta eelarwe kokkuseadmise juures optimistlikumaks teinud, kui meie wõib olla, oleks tohtinud olla. Sedasama pilti wõib ka mitte ainult riigimajanduses, waid sama wõin ma ütelda, wõime me ka meie rahwamajanduses tähele panna. 1918, 1919 aastatel ei wõinud muidugi mingisugust juttu olla korralikust rahwamajanduse eluawaldamisest. Sõjaajal elati suuremalt osalt endistest tagawaradest, niipalju kui neid jätkus ja õieti produtseeris ainult põllupidaja, kuna üldine rahwamajandus raskelt pödes maailmasõja ja wabadussõja tagajärgi. 1920 ja 1921. olid aastad, kus meie rahwamajandus omad esimesed sammud tegi enese tegewuse rajamisele ja 1921 a. oli juba tõuswat tendentsi märgata. Nagu ma juba alguses tähendasin, oli 1921 aasta wäga hea põlluaasta, mis kaugelt parem oli, kui sõjaaastatel, kus lõikus ulatas ennesõjaaegse kõrguseni. See andis ennast ka muidugi wäga elawalt tunda meie rahwamajanduses. Rahwa jõukus kaswas ja ühes sellega ka tema ettewõtlikkus. Kui silmas pidada 1921 a. olusid Lääne-Euroopa turul, kus Saksa marga alalise langemise tõttu kaubad wäga odawaks läksid ja selle tõttu võimalus awanes meie kodumaa tarwitusi, mille tagawarad sõjaajal otsa lõppesid, täiendada wõrdlemisi headel tingimistel ja odawate hindadega. Samuti olid tekkinud meie siseelus teatawa suure kaubanalja tõttu, mis sõjaaegadel, kui meie olime eemaldatud wälisilmast, oma majanduslikud ettewõtted oma tarwiduste rahuldamiseks. Niisama olid ka ajajooksul hoogu wõtnud meie olemasolewad ettewõtted, olid suuremalt osalt suutnud ennast rekonstrueerida, olid ennast majanduslikult jälle jalule seadnud ja tööle asunud. Kõiksuguste riigiasutuste majanduslikud kawatsused, ehituse ja teiste ettewõtete näol olid elawust tekitanud meie kogu majanduslikus elus. Ka eraettewõtjad wõisid hoogu wõtta. Ja kui meie 1922 a. kaubabilansi waatame, siis oli meie kaupade sissewedu tol ajal 5 miljardit 589 miljonit ja wäljawedu 4 miljardit ja 811 miljonit. Olgugi, et see kaubabilans puudujääki 778 miljonit annab, siiski peab tähendama, et niisugust puudujääki tõepoolest ei olnud. Kaubabilans oli küll ametlikult passiwne, kuid tegelikult oli ta aktiivne, sest siia tulewad juurde arwata mitmesugu-

sed summad, mis wäljamaalt saadi, mis aga bilansi ei ole mahutatud. Kõigepealt wõime tähendada, et 1921 ja 1922 a. oli wõrdlemisi õige elaw läbikäimine ja liikumine Ida- ja Lääne-Euroopa wahel, mille tõttu siin ka palju wäljamaalasi liikus ja mille tõttu ka palju kaupsid meie raudteedel ja sadamate kaudu weeti. Kõik see mõjus kaasa, et kaunis tuntawad summad meie rahwamajandusele sisse woolasid, mis otsekohe ei registreeritud, aga siiski wähemalt need summad sisse andis, mis kaubabilansi ametlik puudujääk näitab. Peale selle olid weel mitmesugused sissetulekud, mis wäljamaalaste-kapitalistide sissewoolamisest tekkinud ja õige määrgatawalt meie maksubilansi aktiivsusust kõwendasid. Nii et 1922 a. rahwamajandus sama suure ülejäägiga lõppes, nagu riigi majapidamine. Et selle tõttu ka meie rahwamajanduses niisamasugune hoog ja ülendatud meeoleolu ning suur ettewõtlikkus tekkis, on loomulik ja arusaadaw, kuigi teatud osa kõigist sellest ettewõtlikkusest mitte loomulikkudele oludele rajatud ei olnud, mitte loomulikkude tarwiduste peale põhjendatud ei olnud. Sõja ja sellele järgnema ajajärgu olude tõttu, mis kogu ilmaturul walitsesid, kus läbikäimine ja liikumine üksikute maade wahel ei olnud mitte nii elaw ja koguni sõjaajal täiesti piiratud ja üksikud rahwamajandusüksused olid elanud igal maal liig indiwiduaalset elu, õieti sunnitud olid wäliste olude tõttu, ja kus üldine koopereerimine miinimumini oli langenud, siis tekkisid niisugused konjunktuurid wõi wahekorrad üksikute kaupade hindade wahel, mis awatlesid ettewõtlikkusele, mis aga rahwamajanduslikult põhjendatud ei ole ja millel ka mitte edu ei ole olnud. Ma wõin ju tähendada, et meil Eestis on ka mitmesuguseid ettewõtteid olnud, mis on kawatsetud awada, mis ei ole eluwõimuliseks kas suutnud jääda wõi saada. Kuid sellepärast peab üttelema, et selle hoogsa ettewõtlikkuse ajal kaugelt suurem osa kõigist sellest ettewõtlikkusest, mis meie maal ilmsiks tuli, ei olnud mitte konjunktuuride peale rajatud, waid wastas meie rahwamajanduse nõuetele ja on iseenesest terwe, soowitaw ja täiesti elujõuline. Muidugi ei tohi selle juures ära unustada, waid peab mees pidama meie rahwamajanduse finansilist seisukorda. Wist on kõigile selge, et sõda ja rewolutsioon on palju wähandanud neid wäärtusi, mis meie maal enne suurt

sõda olid, nii, et järele on jäänud õige vähe. Inimene, kes siin endistel aegadel omale kokkuhoidmise läbi oli kapitaali soetanud, on palju pidanud kaotama ühel ehk teisel näol, ilma, et ta ise selles mingil viisil süüdi oleks olnud. Osa sellest kapitaalidest on ewakueerimise läbi kaduma läinud ning suurem osa on seisukorra tõttu, mis walitseb peaaegu kõigis maailma riikides, oma väärtusest õige tuntuvalt kaotanud. See on wististi kõige suurem kaotus, mille all meie koondajad on kannatanud ja mille all meie rahwamajandus äärmiselt werewaeseks on jäänud. Sellepärast on ka arusaadaw, et kõigile meie nõuetele wastawatele ettewõtetele, niikaua kui nad uued on, ei olnud toetamiseks kusagilt suuremat kapitaali saada. Wõib olla on meil neil aladel teatawa meeoleu tõttu liig kaugele mindud. Osalt tuleb see sellest, et need kapitaamid, mis meil teatawatel aegadel tarwitada, ei ole suutnud end ajajooksul weel mitte ära tasuda, waid selleks läheb palju aastaid ning suuri summasid pikaajalise krediidi näol tarwis, kui ka puht uusi kapitaali allikaid. Ühtlasi peab juurde lisama, et mitte ainult üldine ettewõtlikkus ei ole teatawat tõusu üles näidanud, waid tarwidus on tõusnud õige märksa wiimasel ajal, iseäranis peale 1922 aasta. Nagu teame, olid Eesti wabadussõja ajal õige suured piiramised tarwilikud inimeste tarwiduste rahuldamiseks. Need piiramised kestsid edasi weel peale sõjaaastate. Siis, kui seisukord wähegi lahendamaks muutus, wõttis hoogu ka nende üldinimlikkude tarwiduste rahuldamine. Seda näitab meile õige selgelt meie tänawuaastane kaubabilans, mis õige passiwseks on muutunud. Mud on praegu kindlad andmed käesolewa aasta 9 kuu kohta. Need 9 kuud on meile sissewedu andnud 6 miljardi 700 miljoni marga eest, kuna terwe 1922 aasta sissewedu oli ainult 5,6 miljardit. Kui meie wõtame seda wõrdlust kuude wiisi, siis on meie sissewedu wõrreldes minewa aastaga tõusnud rohkem kui 60%. Samuti on ka wäljawedu tõusnud wäga suurel määral. 1922 a. jooksul oli meil wälja weetud 4,8 miljardi marga eest ning käesolewa aasta 9 kuu jooksul 4,2 miljardi eest. Kui meie seda endise aasta sissewega wõrdleme, siis annab see 17% juurdekaswu. Kuna aga meie sissewedu on suurenenud 60% wõrra, on meil wäljawedu suurenenud ainult 17% wõrra, mille tõttu meie kaubabilans wäga

palju passiwsemaks on muutunud, kui tema 1922 a. oli.

Kui meie nüüd waatame, missuguseid kaupasad meil üldiselt kõige suuremal määral sisse weeti, siis näeme, et neid on 3—4 kategooriat. Esimene kategooria oleks toiduained: wilja, jahu ja teiste näol, mis esimese järgu tarbeaineteks wõib lugeda. Neid toiduaineid on 680 miljoni eest sisse toodud. Edasi kuuluvad siia kalakaubad, kus suurem osa langeb ka õige tarwilikkude ainete, heeringate, peale, kuna wõrdlemisi wäikene osa selles kategoorias nõndanimetatud, delikatess wõi luksuskaupasad leidub. See summa teeb ümmarguselt 180 miljoni wälja. Esimeses kategoorias on weel suhkur, kohwi ja teised toidu- ja maitseained, kokku 846 miljoni eest. Üldiselt kokku teeb see 9 kuu eest 1 miljard 708 miljoni marka. Kuna 1922 a. neid kaupasad oli sisse toodud 1½ miljardi eest, on käesolewa aasta 9 kuu jooksul palju rohkem sisse toodud, mis õieti annab kogu aastaga wõrreldes 52% wõrra rohkem, kui 1922 a.

Esimese kategooria kaupade all on wõetud need, mis ühekordseks tarvitamiseks lähewad ja selletõttu rahwamajanduslik absoluut wäljaminek on. Kui ei oleks tagawarasid, mis juhuslikult siin ja seal järele on jäänud, siis wõime seda puht rahwamajanduslikuks kuluks nimetada.

Teine kategooria oleks wabriku tootesained, põletis- wõi kütteained, määrdeõlid jne. Neid on 9 kuu eest 1 miljard 300 miljoni marga eest sisse toodud. Ka need kaubad on niisugused, mis, olgugi, et nad otsekoheks tarvitamiseks ei lähe, siiski ühekordselt täidawad oma ülesannet. Need kaubad on ka otsekohe rahwamajanduslik kulu.

Kolmas kategooria oleks mitmesugused ained, nagu tekstiil, saapakaubad ja teised tarbeained, mis wõib olla ka otse teed on pruukimisained „Verbrauchs-Güter“, aga, mis mitte ei ole ühekordselt äratarwitatawad, waid millel on teataw kestwus, üksikutel, ainult aasta, teistel wõib olla paar aastat, ehk ka rohkem, nagu mitmesugused majakraamid ja sisse-seaded. Neid kaupasad on sisse toodud 9 kuu jooksul 1 miljardi eest. Muuosa on mitmesugused ehituste ja muud materjalid, põllutööriistad, masinad jne. umbkaudsel 2 miljardi 700 miljoni eest, mis kokku wälja teeb 6,7 miljardit.

Juba nendest andmetest wõib näha, et meie rohkem oleme wälja andnud, kui meie produtseerisime. Selle tõttu pidid ka tagajärjed ja raskused tulema. Esi- algu läksid selle peale need finantslikud tagawarad, mis rahwal olemas olid ja mis õieti turule pääsesid wõrdlemisi kergelt sellepärast, et möödunud aeg oli usaldust ja stabiiliteeti äratanud. Niisama hakkasid nende puudujääkide kattedeks ka pankade tagawarad minema ja juba suwe jooksul oli depressiooni meie rahaturul ja meie majanduslikus elus märgata, mis ennast hakkas awaldama krediidi puudusega, teatawate piiramistega. Need raskused läksid, mida rohkem aasta lõpu poole lähenes, seda suuremaks ja juba sügisel oli suur rahapuudus kogu meie rahwamajanduslikus elus märgata. Iseäranis raskeks tegi seisukorra wõrdlemisi wäga halb põlluaasta. Alalised wihmasaod rikkusid kogu suwel ja iseäranis sügisel osa wiljast, ei olnud ka wõimalust kõrswilja saadusi õigeaks ajaks ära koristada. Need wihmasajud sünnitasid weel takistusi linna ja maa wahelises läbikäimises. Suurem osa meie ostujõulisest rahwast elab maal, kuna aga side maa ning linna wahel oli täiesti katkenud äärmiselt halwaks läinud teede tõttu, läks kriis weel suuremaks ja jõudis oma tipuni mõni nädal tagasi, just enne praeguste külmade algust. Muidugi mõista peab tähendama, et olukord raske oli, aga mis teda weel enam raskendas, oli meeoleolu, mis selle tõttu oli tekkinud ja rahaturul suure põnewuse sünnitanud. Kardeti, nagu oleks katastroof tulemas, nagu oleks Eesti mark langemas, mille tõttu pankadest hoiusummad wälja wõeti ja püüti wäliswaluutat osta. Meil on palju inimesi, kes mitmesuguste reshiimide all oma waranduse on kaotanud raha dewalweerimise tõttu ja sellepärast ka wäga ärewal on igasuguste kõikumiste juures. Aga kõige halwem on see, et meil weel rohkem inimesi, kes äärmise kuulujutu armastusega weel niisugust meeoleolu suurendasid ja süwendasid, nii et seisukord, mis mõnel teisel maal mitte niisuurat tähelpanu ei oleks äratanud, meie juures ennast wäga raskelt tunda andis.

Pea ütlema, et kõigepealt üldise liig suure majandusliku elu arenemise tempo tõttu on kriis tekkinud, mis nüüd weel halwa aasta tõttu süwenenud on. (S e g a s e d w a h e l h ü ü d e d. M ü r a.)

Juhataja J. Tõnisson: Palun rahu! Riigikogu liige Reesen, teen Teile märkuse. (J. Reesen (wäljasp. rhm.): To h o h !)

Rahaminister G. Westel: Ma ei taha sugugi salata, et meil praegusel momendil seisukord raske on, aga kuidas on meie tulewiku wäljawaated? Mis tulewiku wäljawaadetes peutub, siis tahan ma neist rääkida peale waheaja.

Juhataja J. Tõnisson: Kuulutan 15. minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 1.05 min.

Peale waheaga algab koosolek kell 1.30 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson.**

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain.**

Juhataja J. Tõnisson: Riigikogu koosolek kestab edasi.

Rahaminister G. Westel: Nagu ma juba tähendasin, on meil rahaturul seisukord praegu raske, sest et seal äärmiselt pinew meeoleolu walitseb. Nõudmised wäliswaluuta järele, mida praegu wiimaste aegade olude tõttu mitte sel määral sisse ei ole tulnud, et tema täiel määral wõiks rahuldada, on suured. Seda pinewust ja raskust suurendab weel see asjaolu, et on olemas wanu kohustusi, mida tuleb täita. On süüdistatud ajakirjanduses Eesti panka, et see ei panewat omi krediite kinni, et Eesti raha turult ära tõmmata ja sellega rohkem margale kindlustust muretseda. See wõib ju teoreetiliselt õige olla, kuid ei tohi mitte unustada, et siin on ikka meie rahwamajanduse elawa organismiga tegemist ja et ei saa ühekülgsede abinõudega kriisist mööda pääseda. Seda kõrwaldades wõiwad ju ka mitmed teised kriisid tõusta, kas näituseks elukallidus, tööpuuduse wõi teisel sotsiaalsel alal. Iseenesest mõista ei ole siin muud teed üle jäänud, kui peab teatud deflatsioon läbi wiidama, mis aga ei wõi sündida korruga, waid peab sündima sel kujul, et kõige wäheha kahjuga läbi saada. Et siin majanduslikud üksused, mis nõrgad, kannatada saawad, seal ei ole teist teed ja teist wõimalust olemas. Kuid kõige selle juures pean tähendama, et kuigi suured raskused on praegusel momendil, siis ei wõi olla mingisugust juttu Eesti marga katastroofilisest kokkuwari-

semisest. Need jutud suurendatakse ja kantakse laiali meil teatawa osa seltskonna poolt, kes seda hea meelega teeb ja kes huwitatud on sellest, et meie majanduslik elu kokku variseks, wõi aga niisuguste inimeste poolt, kes seda rumaluse pärast teewad. Meil on ju see õnnetus, et ei ole endil usku iseenese sisse. Ei wõiks ju kahtlust olla, et praeguse kriisi halwad tagajärjed peaksid olema ühetaolised kõigile, mispärast oleks kõigi ülesanne ja kohus siin wõimalikult külma werd näidata, et sellest üle saada. Ja mina olen selles arwamises, et sellest kriisist saame üle, saame õige pea üle. Kui meie waatame oma käesolewa aasta kaubabilansi, siis näeme, et wäljavedu, mis iseenesest peegeldab meie produktiivsust — et see, meie eelmiste aastatega wõrreldes, järk-järgult kaswab. Sellepärast ei ole meil ka mingisugust põhjust oletada, et meie wäljavedu tulewal aastal vähem on. Lähemalt waadates neid allikaid, millest meie saame kõige rohkem wäliswaluutat, neid ettewõtteid, mis teda annawad ja mis wõimaldawad wälisurust osa wõtta aktiivselt, wõime neid kolme suuremasse gruppi jaotada. Kõigepealt tuleks siin nimetada põllumajanduslikul alal karjasaadusi: wõi, juust, liha ja linad. Need on ained, mis on meile kõige rohkem wäliswaluutat annud. Teisel kohal seisab mets. (L. Johanson (sd.): Kellele nad sissetulekuid annud?) Eesti rahwamajandusele. (L. Johanson (sd.): Ka „Silwale“.) See on ka osa Eesti rahwamajapidamisest ja väga tähtis osa. Kolmandaks on meil eksporttööstus. Need on alad, mis meile meie ekspordi jaoks aineid walmistawad ja millest meie oma rahwamajandusliku bilansi aktiivsust wõime saada. Waatame karjasaadusi: kui meie waatame minewikku, siis näeme, et meie 1919 a. halwas seisukorras olime, pidime neid aineid weel sisse tooma, sõjaajal wõrdlemisi rohkel arwul. 1920 a. oli meil selles mõttes tasakaal, 1921 a. aga oli meil wõimalus juba nii suur, et wõisime wälja wedada 40.000.000 marga eest. 1922 a. juba 300.000.000 marga eest, kuna 1923 a. on neid aineid juba ligi 700.000.000 marga eest wälja wiidud. Kui meie wõrdleme meie sarwloomade arwu, ennesõjaaegset praegusega, siis näeme, et weel wõimalust on endise arwu juurde tagasi jõuda. Kuna meil 1916 a. sarwloomade arw riigi statistika keskbüroo teadete jä-

rele 518.000 oli, mis oli hiljem langenud 424.000 peale, on ta 1922 a. tõusnud jällegi 503.000 peale. Kui arwesse wõtta edu, mis on olnud möödunud aastail, siis wõib oletada, et see arw praegu ka weel suurem on, kui ta 1922 a. oli ja see arw ei pruugi sugugi tulewa aasta jooksul väheneda. On tarwis hädapärast tarwidused, mis loomatoidu muretsemise alal meil ette tulewad, täita ja mida ka täita täiesti wõimalik on. Niisamuti oleks kaugema tulewiku jaoks kindlasti tarwis parandusi ette wõtta, mille mõju oleks tunda küll alles aastate jooksul, kuid mis aitaks palju kaasa meie karjasaaduste produktiioonile, — nimelt ettewõetud teinamade ja teiste maade kultuuri tõstmiseks. Loomulikult ei saa Eesti mitte wiljakaswatajaks riigiks olla wäljaweo jaoks. Wõib olla peab tema wilja suurel arwul isegi sisse tooma, kuid minu arusaamise järele peaks meil täiesti kõik tähelepanu koondatud olema peajasjalikult karjakaaswatus peale ja karjasaaduste produktiiooni peale. Selleks on meie loodus meile ette määranud sihi ja nagu teada, oli enne sõda terve tegewus selle peale ka sihitud. Loomulikult, kui Wenemaa paremas seisukorras on, siis suudab tema meid odawama terawiljaga warustada. olgugi, et seda wõib olla ise ka produtsseerida wõime. (M. Martna (sd.): Lootuse järele ka odawama wõi!) Ma ei usu seda mitte, sest minewik ei ole seda näidanud ja ma arwan, et wõiproduktioon sellega mitte ei lange, sest meil on ju turg olemas ja kui Wenemaa meid odawama wõiga warustab, siis wõime temalt osta ja oma kallimat wõid wälja wedada. Niisama oleks tarwilik kogu produktiiooni organiseerida ja seda organiseerida niowiisi, et tema maksimumi anda wõib. Igatahes 1924 aasta kohta ei ole oletust, et produktioon sellel alal peaks langema, waid et meie sel alal wõime niisama palju eksporteerida, kui meie seda 1923 a. jooksul oleme teinud, muidugi oletades, et siin teatawad abinõud käsile wõetakse, mis produktiiooni langemist ära hoiawad.

Teiseks oleks põllumajanduse saadused, mida meie suuremal wiisil oleme eksporteerinud ja mis meile on möödaläinud aastal ja ka käesolewal aastal wäliswaluutat andnud, meie linad. Linade produktioon on ennesõjaaegse arwuga wõrreldes langenud ja umbes poole wõrra langenud. Kuna enne sõjaaega 47.000

hektari maad lina all oli, siis oli 1922 a. lina all ainult 23.900 hektari, sellega peaaegu 50% vähem. Lina tootmine langes juba 1909 a. saadik sellepärast, et hakati suuremal osal karjakasvatamise peale üle minema. Pealegi on meil üksikud maa-alad mõnes maakonnas olemas, kus eriliselt palju lina kasvatatakse ja mis selleks ka eriliselt soodsad on. Wis-tisti võib julgesti öelda, et see hektarite arv umbes meie oludele täiesti vastav on. Kas tema tulewikus suureneb või väheneb, seda on raske öelda, aga igatahes tulewase aasta kohta ei ole mingisugust põhjust oletada, et see väheneks.

Mis metsasaadustesse puutub, siis on meil viimase kolme aasta jooksul kindla metsaplaani järele raiatud. Mis tänawaastasse eelseisva metsatööstuse töödese puutub, siis ei ole mingisugust põhjust arvata, et toodang tänawu vähem peaks olema, kui ta endistel aastatel on olnud, niisama ei ole ka mitte hindade kõikumine maailma turul iseäraliselt suurel alal olnud. Viimase 1½ aasta jooksul on loomulikult olnud oma kõikumised ja see peaks oma endisesse suurusesse jääma. Mis puutub meie otsekohesesse metsatööstusse, metsasaaduste ümbertöötamise, iseäranis meie lehtmetsa tarvitamise, siis on meil suur Luther'i wabrik olemas, kes üks suurematest wabrikutest enne sõda oli ja kes ka nüüd selle aja jooksul, mis ta töötanud on, omale jälle maailmaturul kohta leidnud, mis ta sõjajärgsete olude tõttu oli kaotanud. Täna wune metsaekspordi sissetulek on 9 kuu jooksul 841 miljonit marka olnud. 1922 aastal kogu aasta eest 866 miljonit, nii et tänawu on tõuswat tendentsi näha ja ei ole ka mingisugust põhjust oletada, et see tulewast aastal väheneks.

Kolmandasse gruppi kuulub meie eksporttööstus. Eksporttööstuse juures on meil kaks suurt probleemi olnud lahendada möödunud aasta jooksul. Esimeseks oli kütteprobleem ja teiseks kapitaaliprobleem. Mis puutub kütteprobleemi, siis oli tema wabadussõja ajal ja ka esimestel aastatel peale sõda äärmiselt teraw, mitte ainult meil, waid kogu maailmas, sest Inglise süsi, mis enne sõda tööstuse kütteinena domineeris, oli sõjaajal väga kalliks läinud. Selle juures olid ka mitmesugused põhjused poliitilist laadi, mis söe tarvitamist raskendasid ja üksikuid maid sundisid erilist tähelpanu juhtima uute kütteinete leidmiseks. Ilmasõja

ajal oldi ka meie maal söepuuduse tõttu sunnitud metsade laastamisele asuma ja tõesti on sõjaajal ka palju rohkem metsi häwitatud, kui see oleks rahwamajanduslikult seisukohalt lubataw olnud. Seda sama pidime tegema ka Eesti wabariigi esimesel aastal, kuna nüüd aga juba kolme aasta jooksul on metsamajapidamises täiesti normaalne kord walitsemas ja raiutakse niipalju, kui kahanemist loomuliku juurdekaswu läbi võib uuendada. Loomulikult hakati siis meil ka iseäralist rõhku panema kütteinete probleemi lahendamise peale, oli see ju üldiselt lähemalt seotud meie suurema tööstuse tulewiku wäljawaadetega, et konkureerida maailma turul, sest suurem osa meie tööstusest on liig suur meie siseturu jaoks. Sel ajal hakati meil põlewkiwi uurimise peale õige suurt rõhku panema ja jätkama kawatusi, mis omal ajal Wene walitsus oli sõjaolude sunnil alustanud, sest ka wenelastel oli kütteinete muretsemine Inglise söe ärajäämise tõttu äärmiselt raskeks läinud. Muidugi oli põlewkiwi probleemi lahendamine väga raske, sest siin tuli tegemist teha täiesti uue ainega ja tema tarvitamise ärakasutamisega, puht tehniliste probleemidega. Neli aastat on möödunud, kus meil riiklik põlewkiwitööstus töötab ja on selles väga suuri tagajärgi saavutanud, nii et meil praegu sel alal hakkawad meie wabrikud tegelikult põlewkiwikütte peale üle minema. Meil on üksikud wabrikud juba selle peale üle läinud. (M. Martna (sd.): Tselluloosiwabrik?) ... ka tselluloosiwabrik lähed õige pea üle. Olen sealt saanud selle üle teateid. Muidugi, see on puht kapitaali küsimusega seotud. Balti puuwillawabrik on ka osalt üle läinud, samuti lähed Türi paberiwabrik lähematel kuudel põlewkiwikütte peale üle. Kui kütteküsimus meil rahuloldawalt lahendamist leiab, ja tööpoolest nende andmete järele, mis minul praegu olemas on, võib seda kindlalt oletada, sest need wabrikud, kes sellega katset teinud ehk osalt selle peale juba üle on läinud, tõendawad, et siin küte vähemalt poole wõrra odavamaks lähed. Iseäranis peab tähendama ka seda, et praegu põlewkiwi tuha küsimus ei tee enam nii suuri raskusi, nagu seda algusel oli, sest alguses oli see üks kõige takistawamatest asjadest põlewkiwi tarvitamise juures kütteinena, sest et temal liiga palju tuhka järele jäi, mille ärakoristamine suurt kulu wõttis. Nüüd on tegelikult lei-

tud kaks võimalust tuha ärakasutamiseks. Esimene oleks, et tuhast võib teha ehituskiwa, mis telliskiwiiga võrreldes odavamad tulewad ja mis telliskiwitööstusele suureks konkurendiks ähwardab saada, kuigi esialgul ei ole kindel, kas ta võib täiesti elukorterite ehitamise juures ära kasutatud saada. Ettetöötjad loodavad, et ta võib telliskiwi asemele astuda ja niisama heaks ehitusmaterjaliks saada. Tallinnas on ka sellekohane tuha ümber töötamistehas asutatud, kes võtab tuha nendest wabrikutest, kes põlewiwiiga kütawad. Teine wiis tuhka ära kasutada, on romaantsementi teha, mis täiesti wastab lubjale ja seega võib täita majahitamise juures lubja aset. Ka olla niisugune tsement kalkulatsioonide järele palju odavam kui lubi. Sellest näeme, et põlewiwi tarvitamine wõiks kõrgendatud saada kui tema jäätiseid, see on tuhka kasulikult ära tarwitada saab.

Tekstiiltööstus on meil õige suur. Narwas, Kärklas, Tallinnas ja Sindis on suured kalewi- ja puuwillawabrikud, ja kui nemad odawat kütteainet saawad, siis on nende wõistluswõime ilmaturul mitme wõrra kergendatud. Pealegi peab tähendama, et nendel wabrikutel, mis asuwad Narwas, oleks võimalus wee jõudu ära kasutada suuremal määral, kui nad seda senni on teinud, millega wõidakse jällegi oma produktiooni odavamaks teha. Siis on muidugi palju kergem wõistelda ilmaturul teiste maade sarnaste produktioonidega. Praegu kannatawad aga nemad suure rahapuuduse all. Wõtame, näituseks, ühe kõige suurematest wabrikutest, Kreenholmi wabrik, — omanikud on pidanud oma warandused Wenemaale jätma, nende praegused liikwid abinõud on wäikesed ja finanseerimise küsimus on ka wäljamaal äärmiselt raske poliitiliste olude tõttu, kuna aga sisemaal niisuguses ulatuses võimalik ei ole finanseerimist läbi wiia. Turgu on nad käesolewal ja ka minewal aastal leidnud meie naaberriikides. Puuwillatööstus on koguni eksporteeritud Soomemaale. Tekstiilharud on eksporteeritud Lätisse, Leedusse, ka kaugemale Rumeeniasse ja Greekamaale, niisama wäljaspoole Euroopat, kus nad on suutnud wäljamaa tööstustega wõistelda. Muidugi mõista läheb, wõistlus kergemaks, mida odavamaks nende produktioon läheb, kui neil võimalused suurenewad suuremal määral töötada. Praegu peab tähendama, et meie tekstiiltööstus töötab

õige wäikese pingutusega, võib olla, ainult 15—20%-ga terwest pingutusest, mida ta jõuaks oma praeguste sisseseadete juures, ilma et ta wabrikuid tarwitseks ümber ehitada ehk suurendada. Temal oleks võimalus seda produktiooni tõsta rehkendades Eesti markades, praegusi hindasid arwesse wõttes umbes 14 miljardi marga peale. 14 miljardit tähendaks meil rahwamajanduse bilansile aktiwi teeti vähemalt 7 miljardit marka, sest umbes pool produkti wäärtusest tuleb wäljamaalt tooresainena sisse osta mitmete tarwisminewate ainetena. Teine osa langeks omamaa tegurite peale, see oleks tööjõud, kütteaine ja kapitaali amortiseerimine jne. Senni ei ole nad aga suutnud peale sisemaa tarwiduse wäljamaale palju wedada, sest et turgude puudus on ja turgude leidmine on siin lähedalt seotud kapitaali küsimusega. Kui meil suuremal määral oleks võimalik produtseerida, siis läheks produtseerimise kulud odavamaks ja saadused saaks kergemalt wõistelda. Selle jaoks on aga palju raha tarwis, mida praegu wäga raske saada on. Praegu on teatud seisak üksikute tekstiil ettewõtete juures, mis seotud osalt sellega, et wäga suurelt on tõusnud puuwilla hind Ameerika turul, ei juleta endid praegu warustada tulewiku jaoks tooresainetega suuremal määral.

1922 a. jooksul on tekstiilkaupsid eksporteeritud 550 miljoni marga eest, 1923 a. 9 kuu jooksul — 835 miljoni eest, nii et, kui meie teda rehkendame terve aasta peale, siis oleks suur tõus.

Järgmine oleks meie paberitööstus. Siin on suured wabrikud ja nimelt: Põhja puupapiwabrik, Johanson'i paberiwabrik Tallinnas, Kohila ja Türi paberiwabrikud. Need wabrikud olid endistel aegadel peaaesjalikult Wenemaa jaoks ja nende peastja oli Wenemaa. Sõjaajal ei ole nad suurt kannatanud. Kuid siiski olid nende sisseseaded wananenud ja pidid uuendust saama. Põhja puupapiwabrik on ennast wiimasel ajal täiesti moderniseerinud ja uue wabriku juurde ehitanud Jägala kose juurde, et wee jõudu ära kasutades oma produktiooni odavamaks teha, seega turgusid leida, mis Wenemaast ärarippuwad ei ole. Wiimaste aastate jooksul on paberitööstuse suurem ülesanne olnud muretseada uusi turgusid Läänes. Võib olla huwitab see Riigikogu liikmeid, kui ma mõned andmed ette tooks, kuidas põhja-puupapiwabrik on turgusid otsinud. Näitu-

seks, läks 1921 aasta kogu produktsioonist Wenemaale 8½ miljonit kilogrammi, kuna Eesti ise ära tarwitas 284 tuhat kilogrammi, Läti ja Poola — 16 tuhat klg., nõnda tarwitati ainult 300 tuhat klg. mujal, kuna 8½ miljonit klg. läks Wenesse. 1922 aastal oli pilt muutunud. Eesti ise tarwitas umbes 1 miljon kilogrammi, kuna müüdnud oli New-Yorki, Philadelfiasse, New-Orleani ja teistesse Ameerika linnadesse ning Londoni ja Hamburi üle 1 miljoni kilogrammi, Wenemaale aga 11 miljonit kilogrammi läks.

1923 a. esimese weerandaasta jooksul on Eesti ise ära tarwitanud 238.000 kilogrammi, kuna wäljamaa — Ameerika, Jaapan, Inglismaa jne. 1 milj. 405 tuhat klg., Wenemaa aga ainult 1.207 klg. on ostnud. Tõin need andmed sellepärast ette, et näidata, kuidas nendel tööstusharudel, mis enne töötasid Wene jaoks, tuli uusi turgusid otsida, et mitte ainult ühest turust ära rippuda ja oma ostja meelewalla all seista. Nüüd wõiwad nad momenti kasutada, kus neil kõige parem müüa, kas Wenemaale wõi kusagile läände. Pean tähendama, et paberitööstusel praegu sugugi kerge ei ole, sest meil on suur wõistlus naaberrahwa Soome ja Rootsi poolt ilmaturul. Paberitööstus on wälja wedanud 1922 aasta jooksul 575 miljoni marga eest, 1923 a. 9 kuu jooksul — 415 miljoni marga eest, nii et ta umbes samades piirides püsib, kui 1922 aastal. Ei ole oletamiseks põhjust, et see 1924 a. jooksul wäheneks.

Järgmine oleks tsemenditööstus. Meil on sellel alal kaks wabrikut olemas — Port-Kunda ja Aseri. Kunda wabrik on warem tööle hakanud ja 1922 a. jooksul ligi 100 miljoni marga eest wäljamaale eksporteerinud. Palju takistas asjaolu, et üks osa tema wabrikust maha põles, mis kulu ja aega nõudis uuendamiseks. Selle aasta algul hakkas ta uuesti tööle. Wäikestest tööstusharudest, millel teatud tähtsus tulewiku jaoks ja mis ka juba lähemal ajal suuremal määral on hakanud töötama ekspordi jaoks — oleks meie tikutööstus. Terwe rida tikuwabrikuid on püüdnud ka wäljamaa tarwis saadusi walmistada. Andmete järele on möödunud aastal hakatust tehtud tuletikkude wäljamaale saatmisega ja nüüd on tellimised weelgi suurenenud. Tuletikutööstus, kui niisugune, on tähelpanu äratanud wäljamaalaste seas ja nagu kuulda, olla wäljamaalased nõus täiesti modern sisseseade-

tega tuletikuwabrikuid siin ellu kutsuma. Mis teistesse wabrikutesse — meie kesk-, ja wäiketööstusesse puutub — siis töötawad nad suurelt osalt meie kodumaa turu jaoks, kuid on siiski nende seas ka sarnaseid, kes oma toodanguid eksporteeriwad. näituseks, meie saapatööstus. Wiimase kaubandus-tööstusministeeriumi teate põhjal on saapatööstus omale turgu hakanud wõitma wäljamaal, iseäranis Leedumaal, kus see tööstusharu täiesti konkureerimiswõimeline on. Seda arwesse wõttes, wõib loota, et ka sellel alal tulewiku wäljawaated head on. Üks kõige tähtsam meie tööstusharudest on meie ölikiwitööstus. Kui ma siin kütteainete juures peatasin, siis tähendasin juba, misugune suur tähtsus sel tööstusel meie kütteainete probleemi lahendamisel on. Ja tagajärjed, mille peale loodeti, on siin käega katsutawad. Peale põlewkiwi wäljawõtmise on asunud sel alal juba oma otsekohese ülesande teostamisele, nimelt õii produtseerimisele. Algust tegi riiklik põlewkiwitööstus, kes juba käesolewal aastal on õliaineid walmistanud, missuguseid senni ainult wäljamaalt sisse toodi ja sellega ka meie koduseid tarwidusi aidanud täita. Tulewaks kewadeks maikuuks, saab walmis õliwabrik, mis päewas 2400 puuda tooresõli wälja töötab. Juba see wõib meil õlisaaduste warustamises õige suurt osa etendada. Peale selle on sellel alal tööle hakanud kaks erawabrikut, esimene aktsiaselts „Eesti kiwiõli“. Tähen-datud wabrik on juba walmis ja tema päewane produktsioon on 800 puuda tooresõli, mille walmistamiseks ära tarwitab 4000 puuda põlewkiwi. Selle wabriku katsed ei ole mitte täiesti õnnestanud, kuid ettewõtjad on kindlas usus, et siin ainult mõne äpardusega tegemist on ja, et ta mitte täiesti nurja läinud ei ole, waid saab, kui parandused läbi wiidud, õige pea omas täies ulatuses tegutsema. Teine oleks Inglise seltsi poolt asutatud õliwabrik Wanamõisa kaewanduses, mis riigi poolt pikaajalisele rendile antud. See kaewandus on nüüd õliwabriku sisseadmise korraldamise juures ja arwatawasti saab see juba kuu wõi pooleteise jooksul, kõige hiljem aga kewadeks, walmis. See wabrik on weidi wäiksem kui „Eesti kiwiõli“ wabrik ja ajab umbes 50 tonni põlewkiwi läbi, selle juures umbes 600 puuda toorest õli päewas saades. Siis on weel teisi, kellele suuremaid kontsessioone on antud, nimelt kahele Inglise firmale ja Maieri

wabrikule, kes Fatio kontsessiooni üle wõttis. Peale selle on ilma kontsessioonita Saksa-Austria ettevõtte „Gesellschaft für ausländische Industrie“ kes on lepingu sõlminud wiie aasta peale riigi põlewkiwitõöstusega ja kellel on ka kawat-sus Püssi jaama wabrikut ehitama hakata. Et meil õlikiwitõöstuses küllalt põhjust on optimismiks, näitab kõige selgemini see tõsiolu, et erakapitaal selle wastu suur-t huwi tunneb. Erasisikud, kes ettevõtte-tesse omad kapitaalid sisse on mahutanud, loodawad, et mõne aasta pärast õlikiwi saamise probleem täiesti on lahendatud ja wõib olla, et 10 aasta pärast wõib Eesti saada tähtsaks faktoriks maailma õliturul. See on muidugi kaugema tulewiku wälja-waade, aga ka lähemas tulewikus on selge, et õli sissewedu wäljamaalt juba lähemal ajal peab wähenema. Kõik andmed, mis ma siin ette olen toonud, annawad põh-just oletada, et 1924 aastal meie eksport, kui niisugune, wähemaks ei peaks mi-nema, kui tema käesolewal aastal on. Meil on kõigi alade juures koguni põhjust oletada, et see eksport wõiks veel kas-wada. Kui meie 1924 a. sisse weame esi-mese järgu toidu-, tarbe- ja tooresaineid tänawuaastases ulatuses, siis peaksime selle peale kulutama kokku 3 miljardit marka. Kui meie selle juures teiste kau-pade tarwidust kitsendame 50% wõrra, nendest on ju mitmed asjad, mis meil aasta wõi paari peale ette on ostetud, siis kulutame nende peale 2,8 miljardit, kokku oleks siis sissewedu 5,8 miljardit marka. Selle järele wõiks 1924 aasta kaubabilans täiesti tasakaalu wiidud saada, kui eks-nort tänawuaastaseks jääb, mille juures aga kahelda mingit põhjust ei ole. On tähtis ainult praegusest niomendist üle saada ja selleks ülesaamiseks on tarwis endisi kohustusi likwideerida aidata, on tarwis aidata ka nendele korrallikkudele kaupmeestele ja ettevõtjatele, kes oma kohustusi ei saa praeguse kriisi tõttu täita. Need aga, kes mitte küllalt elujõu-lised ei ole, peawad muidugi oma saatuse hooleks jääma, on ju paratamata, et üks osa meie nõrkadest firmadest läheb likwi-deerimisele. Muidugi tuleb tasakaalu wiimine mitte ainult meie rahwamajanduses ette wõtta, waid ka riigimajandust tuleb äärmisele kokkuhoidmisele pingutada, et kriisist üle saada. Kui meil 1924 a. eel-arwe kokku seati, siis on Wabariigi Wa-litsus praegust seisukorda juba osalt ar-weise wõtnud ja wõimalikult püüdnud

kõiki oma kulusid äärmiselt wähendada.

Pea aga tähendama, et seisukord sel ajal, kui eelarwe kokku seati, wõrdlemisi siiski parem oli, kui praegu, sest ei nähtud ette seda raskust, mis meil osalise ma-jandusliku ikalduse tõttu on tekkinud. Wõib loota, et ikaldus selles ulatuses ei ole, kui ta esialgu meeleoluliste arwamiste järele paistis. Minu isiklik arwamine on, et ta igatahes wähem on, kui ta praegu wälja paistab. Kuid siiski on Wabariigi Walitsusel kaalumise all eelarwe rewidee-rimine, et wõimalust mööda Riigikogu eel-arwe-komisjonis weel wastawaid ette-panekuid wähendamise mõttes arutusele wõtta. Meie praegune eelarwe oma ko-gusummas on juba wäiksem kui ta 1923 aastal oli. Kuigi korrallised kulud weidi tõusnud, on erakorralised kulud õige märksa wähenenud just selle tõttu, et ka-watsused, mis wähegi wõimalik oli edasi lükata, ei wõetud mitte tänawuaastasse eelarwesse ülesse. Suurenenud on kor-ralised kulud iseäranis rahaministeeriumi alal 342 miljoni marga wõrra, kuid sellest on 125 miljonit marka wiinatshekkide sum-mad, mis aga iseenesest tegelikult suurene-mist ei tähenda, waid ainult raamatupida-mise mõttes eelarwet suurendawad. Lugu on selles, et senni riigi wiinamüügi sea-duse põhjal said omawalitsuse ja heatege-wad asutused iga wiinatsheki pealt tea-tud osa toetusraha. See määrati Waba-riigi Walitsuse poolt ja wiinatsheki ost-mise juures kasseeriti ta eraldi sisse. Kuna sellel wiisil aga wäga suured puhttehni-lised raskused on: ilmaasjata paberile kir-jutamine, mis suuri sekeldusi üksikute asu-tuste wahel esile kutsub, siis kawatses ra-haministeerium seda summat, mis praegu iga piirituse ostja tsheki pealt nii kui nii wiinahinnale juurde peab maksma, lihtsalt riigi wiinahinnale juurde arwata ja teda riigikassa kaudu sisse wõtta ja wastawa-tele asutustele seaduste põhjal wälja anda. Nii et see iseenesest on suurendamine pa-beri peal, kuna faktiliselt olukorda ta ei muuda. Tegelik suurendamine on umbes 70 miljonit marka, mis 1924 aasta hoo-ajaks piirituse rohkem muretsemiseks lä-heb, kui 1923 aastal. See ei ole mitte sel-lepärast, et 1924 aastal piirituse tarwita-mine suureneb. Asi on sellega seletataw, et 1922 aasta lõpul ja 1923 aasta algul oli wõrdlemisi palju piiritust produtseeritud ja riiklik piiritusetagawara suur. Kõike seda ei suudetud ära tarwitada ja õige suur osa läks 1923 aasta tarwituseks,

mille tõttu 1923 aastal piiritust mitte täies ulatuses ei tellitud, vaid seda sedawõrd vähem, kuidas tagawarad olid. Muidugi mõista on need tagawarad, mis wälja tegid $\frac{1}{3}$ kogu produktsioonist, selle aasta lõpul ära tarwitatud ja 1924 aastal tuleb juba kogu tarwidust uue produktsiooni läbi katta. Sellepärast on kulud suuremad. Kulud suurenewad weel selle läbi, et 1924 a. piirituse asemele hakatakse müüma wiina kinnistes pudelites. Seda on juba paari aasta jooksul nõutud ja sellekohaseid soowiawaldusi tehtud, et praegune wäljaandmine piirituse näol ära jääks. (M. Martna, (sd.): Kelle poolt see soow on awaldatud ja millal?) 2 aasta jooksul on Riigikogu komisjonid seda nõudnud. Muidugi tõstab see märksa kulu, sest piirituse müük ja wedu tuleb odawam, kui wiina müük. Niisama tuleb ka müügi tasu rohkem maksta wiina pealt ning pudelite muretsemine on kuluga seotud. Olgugi, et need kulud alalised ei ole, tulewad nad praegu riigikassal wälja anda. Peale rahaministeeriumi eelarwe on tuntawal määral suurenenud töö-hoolekandeministeeriumi eelarwe. Seal on mitmesugused summad sisse wõetud abiandmise ja toetuse näol. Niisama on suurenenud haridusministeeriumi eelarwe. Õige tuntawalt on wähenenud sõjaministeeriumi korralised kulud. Iga üksiku ministeeriumi kohta on Wabariigi Walitsuse seletuskirjas lähemad põhjendused ette toodud ja ma ei leia põhjust siin praegu iga üksiku ministeeriumi juures pikemalt peatama hakata. Mis puutub erakorralistesse kuldusse, siis on need, nagu juba tähendasin, wähenenud selle tõttu, et puudus wõimalus mitmeidki summasid sellel alal wälja anda, olgugi et mitmed wäga tarwilikud ettewõtted seda oleks nõudnud. On üles wõetud ainult möödapääsemata kulud, näituseks riigiwõlgade tasumine, sõjaaegsete kahjude likwideerimine, hädatarwilised ehitused, kui ka riigikaitse, teedeministeeriumi, raudteede ja posti alal. Samuti ei ole operatsiooni fondid selles suuruses üles wõetud, kui eelmisel aastal. Kõige suuremad kulud sel alal on põllutööministeeriumil, mis on määratud asunikkudele ja üldiselt põllumajanduse konsolideerimiseks ja millest kui äärmisest wadjadusest mööda ei päästa.

Nendele kuludele, mis üles wõetud 6 miljardi 731 miljoni marga suuruses, seisawad wastu tulud 6.308.000.000 suuruses, nii et puudujääk on 423.000.000 marka. Ka

kõige suurema jõupingutuse juures ei läinud korda kulusid ja tulusid tasakaalu seada. Sellest puudujäägist tuleb arwesse wõtta 300 miljonit marka Ameerika wõlga, mis arwatawasti ka käesolewal aastal tasuda ei tule ja wõimalik on seda wõlasummale juurdekirjutamise teel õiendada. Kuid tegelik puudujääk on ikkagi 120 miljonit. Mis tuludesse puutub, siis on nad ettewaatlikumalt üles wõetud, kui käesolewa aasta tulud kalkuleerida oleks lubanud, arwesse wõttes mitmeid momente ning jõupingutusi, mis meie rahwamajandusega seotud.

Meie tulud kui niisugused seisawad suuremalt osalt koos riiklikkudest sissetulekust ja kaudsetest ning otsekohestest maksudest. Otsekohestest maksud on 1924 a. eelarwes suuremal määral kalkuleeritud, kui 1923 a., on wõetud 569 miljoni asemel 640 miljonit. Meil otsekohestest maksude kohta ei ole peale ühe seaduseelnõu — nimelt uue pärandusmaksu seaduse — tulewa aasta kohta kawatsusi, mis juba tulewal aastal tagajärgi wõiksid anda. Pärandusmaksu seadus on rahaministeeriumi poolt wälja töötatud ja rajatud wõimalikult modernsele alusele, nagu ta on kõigis Euroopa tsiwiliseeritud maades. Mis tema iseäraldusse puutub ja lahkuminekusse meie praegusest pärandusmaksuseadusest, mis Wene ajast pärit, siis on siin maksustamise korras lahkuminek. Kuigi maksumäärad on pisut wähenenud sellega wõrreldes, mis nad sennise seaduse järele olid, on nad teiste maadega wõrreldes siiski õige tuntawad. Uues pärandusmaksuseaduses on üle mindud indiwiduaalse hindamise peale, et iga pärandus peaks indiwiduaalset hindamist leidma ja maksustatud saama tema tõelise wäärtuse järele, kuna praegu maksustamine sünnib teatawate üldiste wõi keskmiste normide järele, mis ei ole küllalt õiglased ja mille juures ka wäga palju kaduma läheb. Pärandusmaks annab Inglismaal 3% eelarwe sissetulekust, teistes maades weelgi rohkem. Meil annab ta wäga wähe sisse, wõib olla osalt ka selle tõttu, et teistes maades on rohkem kapitaale, mis suurtes warandustes pärandada jääwad, meil on neid wõrdlemisi wähe. Aga üks põhjustest on ka see, et maksustamise tehnika meil aja kõrgusel ei seisa, mida uus pärandusmaksuseadus, mis Riigikogule juba sisse antud ja komisjonis läbiwaatamisel peaks parandama.

Mis tulu- ja äri ning juriidiliste isikute maksudesse puutub, siis on nende seaduste väljatöötamine ja põhjalik ümbertöötamine käsil. See ei anna ennast tunda veel 1924 a. jooksul vaid alles järgmistel aastatel.

Mis otsekohestesse maksudesse üldiselt puutub, siis peab tähendama, et siin teatawaid rahulolematusi on, kuid siiski on selles asjas asi paremaks muutunud ja peab ütleva, et maksuaparaat on rohkem wilunud ja asjaoludega tutwunenud. Nii-sama on ka maksualused sellega tuttawamaks saanud, nii et otsekohesed maksud näitawad tänowuse aasta pealt tulewase aasta peale tõusu. Ja kuigi 1924 a., wõib olla, mõnda raskust toob üksikutele maksu-maksjatele, et seal ehk mõnede kaubamajade kaotustega ja raskustega tuleb rehkendada, siiski on mul arwamine, et üldiselt on ikkagi meie rahwamajanduslik tasapind tõusnud, mille tõttu ka maksud suuremal määral sisse tulewad.

Mis tempel- ja tasumaksudesse puutub, siis on need ka õige märksa tõusnud. Tegelikude andmete järele wõib neid 1924 a. tõsta 270.000.000 pealt 372.000.000 peale. Tempelmaksu alal on Wabariigi Walitsuse poolt välja töötatud uus tempelmaksu seaduseelnõu, mis on esitatud juba Riigikogule ja praegu komisjonis arutusel. Selle seaduse juures on mitmesugused waidlused olnud ja arwatawasti saab ta tulewa aasta algul wastu wõetud. Iseenesest ei ole siin praegumaksu tempelmaksu määrade järele suuri lahkuminekuid, nii et ka selle seaduse elluwimise juures ei tohiks wähenemist karta. Kaudsetest maksudest on iseäranis aktsiisimaksud kogu aja näidanud kaswawat tendentsi. Nähtawasti nüüd on kätte saadud teatud punkt, kus tarwitamine enam ei tõuse ja on selle peale püsima jäädud.

Mis tollidesse puutub, siis on tollid wäiksemalt kalkuleeritud, umbes 36% wõrra, kui nad käesolewa aasta jooksul olid. Kalkuleeritud on see sellest välja minnes, et tulewane aasta nii suurt summat anda ei suuda, sest kaupade sissewedu peab loomulikult wähenema meie ostujõu puudusel.

Tolliasjus on, nagu Riigikogu liikmed juba teawad, esialgne kokulepe Lätiga Riigikogule ratifitseerimiseks esitatud, ja kui see sündinud, siis tuleb tollitariifi ühtlustamisele asuda Lätiga. Mis tariifide lahkuminekusse puutub, siis on ainult mõned

määrad meil kõrgemad, kuna naaberriigil on suuremalt jaolt kõrgemad, kui meil, mille tõttu tuleks naabritel määrasid wähen-dada. Kuid Lätis on wiimasel ajal märke-gata teatud tendentsi tollimäärade wähen-damises.

Mis riigi ettewõtetesse puutub, siis wõiks siin nimetada piirituse monopooli, siin on tõusmist tuntawalt märgata. On kawatus piirituse ja wiina hinda tõsta teatawa määran. Teiseks on kawatus praegust piirituse ja wiina-müügi seadust muuta. Nimetatud seadus on Wabariigi Walitsuse poolt esitatud Riigikogule. Siin on rahaministerium välja töötanud ühe põhimõttelise küsi-muse, mis sellest seadusest kõige tähtsam ja see oleks nimelt tshekisüsteemi ärakaotamine. Selle juures saab muidugi pikemalt kõneldud seaduse läbiarutamisel. Mina isiklikult olen sarnasel arwamisel, et tshekisüsteem peale ilmaasjata töö midagi muud ei too. Ka ei keela tshekisüsteem kedagi joomast. See süsteem nõuab ainult asjata tööd ja waewa omawalitsuse asutustelt ja riiklikkudelt asutustelt, kuid üldiselt mingit kasu ei too.

Üldiselt on ju maksukoorem meil teatawat rahulolematust alati toonud ja ma wõin öelda, et ei ole ühtegi maad, kus maksudega rahul ollakse. Üks osa rahwaesitusest on kõige rohkem kriitilist tähelpanu juhtinud kaudsete maksude peale. Pean tähendama, et kaudsete maksude ülekaal on meie ajajärgu finantsliku arenemise juures arusaadaw. Teda on ka läbi teinud teised riigid, kellel praegu wahekorid teine. Aga, et kaudsete maksude wähenemist otstarbekohaselt läbi wiia, kus meil praegu õige suured wäljaminekud on juba selle miinimumi juures, mida riiklik aparaat nõuab, seda mina ei usu. Juba praegu kuulduwad riigiteenijate keskel kaebtused palgaolude üle. Kurdetakse, et palgaolud meil halwad on ja on mitmelt poolt palwetega ja nõudmistega tulnud, et palkasid uuesti reguleeritaks. Raske on niisuguste nõudmistega tulla, kus riigi eelarwes nii kui nii suured puudujäägid esinewad, veel raskem neid täita. Ise aga arwan mina, et riigiteenijate palkasid reguleerida tuleb, et nad tulewad rewideerimisele wõtta, kusjuures aga ka kindlasti koosseisude läbiwaatamine peaks põhjalikult ette wõetud saama. Mitte et koosseisude läbiwaatamine peaks sündima eelarwe korras, waid koosseisude läbiwaatamine peaks

sündima eraldi ja täiesti lahus eelarwest. Meie kapitaaliwaesuse juures on kõige raskem see, nagu ma mitu korda olen tähendanud, et meie sunnitud oleme kõike seda paari aasta jooksul läbi wiima, mida teised riigid on täitnud mitte ainult ühe põlwe jooksul, waid mitme põlwe kestusel. Kõik suuremad riiklikud kawatsused majanduslikul, kultuurilisel ja riigikaitse alal, üldse kõik, mis pikaajalist laadi kannab, on tehtud igal pool laenude abil ja kulud on ära jaotatud teistes riikides mitmete aastakümnete peale, kuna meie aga oleme sunnitud need kulud mõnede aastate jooksul kandma ja katma. Sellepärast on arusaadaw, et meie ei suuda seda riiklikku ülesannet, mis modern riigil on, täies ulatuses täita. Meil on praegusel ajal kõige tähtsam küsimus, kust meie saaks pikaajalist laenu. Meil oleks väga tarwilik ja tähtis just praegusel ajal pikaajalist laenu saada, kuid sisemaal seda saada wõimalik ei ole. Ei ole mingisugust põhjust arwata, et see kõige lähemal ajal suuresti muutuks. Meie maal on, nagu ma juba waremalt tähendasin, kapitaali suhtes, äärmine anemii, ta tarwitaks weel väga palju kapitaali, et oma õigele arenemise teele jõuda ja oma arenemist kiirendada kõikidel aladel.

Meie satume igal alal kokku just kapitaali waesusega, mis ka loomulik on, sest meie oleme ju palju kapitaali kaotanud ilmasõja ja rewolutsiooni tõttu, mis muidugi oma mõju awaldamata ei jäta terwe meie majandusliku arenemise peale, samuti ka meie üldise heakäekäigu peale.

Iseäranis suurt puudust oleme meie tunnud krediidi alal kõigi kawatsuste juures, wõtame näituseks meie maareformi, põllumajanduse jaluleseadmise jne. kõik need nõuawad põhjapanewat fondeerimise tööd, mis wõimalik on ainult pikaajalise laenu abil. Meie oleme annud laenu, ja meie oleme pidanud siingi osalt oma korralistest sissetulekutest selleks tarwitama. Korralisi sissetulekuid on riik tarwitanud kapitaali paigutamiseks ja fondeerimiseks, kuid see ei ole muidugi normaalne ja selle all kannatawad kodanikud. Meil oleks pikaajalist laenu tarwis wäljamaalt, aga just seda laenu, mida meil kõige rohkem tarwis läheks, see tähendab, oma majandusliku elu fondeerimiseks, oma majandusliku elu kordaseadmiseks ja produktiiviteedi tõstmiseks, niisugust laenu saada, kus mitte ei oleks

üksikasjaline konkreetne siht ette nähtud, on praegu väga raske. Peab üldse tähendama, et laenu saamiseks on praegune olukord Euroopa rahaturul wähe soodne. Osalt poliitilistel põhjustel ja nende tagajärgedel on seal õige raske koha peal laenusid realiseerida, seda raskem on aga weel neil riikidel, kes Ida-Euroopas Wene piiril asuwad. Aga muidugi, ei wõi ju ette ütelda, sest muutuwad ju sagedasti poliitilised meeled ja sellega on seotud ka majanduslikud wõimalused, ja mis praegu pole wõimalik wõimaldub ehk aasta wõi kahe pärast. Ainukene wõimalus lühemaajalist laenu saada on meil olnud kaupade ostmiseks, kuid seda ei ole meie mitte senni tarwitanud. Wõib olla, teda tuleb aga tarwitada tulewikus, sest et käesolewal aastal on meie põllumajanduslik seisukord niisugune, et seemnewilja peame meie wäljamaalt ostma. Niisama leidub ka weel nii mõndagi teist asja, mida meil äärmiselt tarwis läheb, kas riiklikuks wõi teiseks majanduslikuks otstarbeks, olgu see masinate wõi teiste produktsiooni abinõude näol.

Kui tagasi tulla praeguse raske kriitilise ajajärgu juurde, siis pean weel kord tähendama, et minu arusaamise järele ei ole mingisugust põhjust selle juures pannaikaliselle meeleollu sattuda, waid peab selle ajajärgu kannatlikult üle elama. Siin ei ole mingisugust põhjust oma lootusi tulewiku kohta tumestada lasta. Meie oleme, wõib olla, wiimase 2 aasta jooksul, arwesse wõttes kaunis normaalseid olusid, wast natuke hellitatud. Kindla tahtmise ja jõupingutamise juures saame praegustest raskustest õige pea üle ja wõime oma arenemiskäigus edasi minna.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna on korra kohta rkl. Wirma'l.

K. Wirma (sd.): Wanematekogu arutas küsimust, kuidas pidada riigi eelarwe puhul läbirääkimisi ja otsustas, et peale rahaministri kõnet ei peaks mitte koosolekut otsekohe jätkatama, waid peaks Riigikogu liikmetele wõimalust andma oma kõnedega hiljem esineda. Wanematekogu otsuse järele peaks järgmine eelarwe koosolek olema reedel. Seda silmas pidades teen ettepaneku käesolewat koosolekut lõpetada. Selle juures jääks järgmise koosoleku kokkukutsumine juhatause hooleks, kes wanematekogu ot-

suse järele käima saab, kui teisi ettepanekuid ei tehta.

O. Strandman (töer.): Wanematekogu otsus on asjata nii pika waheaja määranud. Tööerakonna rühmal oli wanematekogu otsus teada ja ta leidis, et nii pikka waheaega ei ole põhjust määrata, sellepärast, et eelarwe on juba Riigikogu liikmetel ligi nädal aega käes ja on ka wõimalik olnud kõigil teda läbi waadata ja sellepärast otsustas rühm ettepanekut teha, et arutamise koosolek määrataks homme kell 5, et aga homme kella 5 ajal walitsuse ja üksikute komisjonide koosolekud, siis teiste rühmadega läbi rääkides tulime otsusele, et koosolek tuleks määrata 6. detsembril kell 5 p. l.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Ma ei taha mitte wanematekogu otsuseid kaitsma hakata. Wõin ainult öelda, et kokkuliitunud rühmad peale Aseri asjade, nagu näha, ka eelarwet on leidnud wõimaliku olewat läbi waadata ja sellepärast saan mina väga hästi aru tööerakonna rühma ettepanekust. Silmas pidades seda, et — nende arwates — opositsioonil vähem eelarwe kohta öelda on, kui kokkuliitunud rühmadel, sellepärast meie selle ettepaneku wastu waidema ei hakka, olgugi, et meie rühmi wanematekogu otsuse poolt saab hääletama. Arwata on, et enamus neljapäewase koosoleku poolt hääletab ja otsus-

tab. Ka sel korral ei tee meie sellest mitte riiküsimust.

Juhataja **J. Tõnisson**: On kaks ettepanekut tehtud: üks rkl. Wirma poolt — lõpetada käesolew koosolek — ja teine rkl. Strandman'i poolt — määrata koosolek neljapäewal, 6. detsembril kell 5 p. l. eelarwe arutamise jätkamiseks. Need ettepanekud üksteise wastu ei käi. Esmesena panen hääletamisele rkl. Strandman'i ettepaneku. (Wahelhüüe pahemalt poolt: Kas koosolekut lõpetada?) Enne hääletan ettepanekut järgmise koosoleku kohta ja siis koosoleku lõpetamise küsimust. Panen siis hääletamisele rkl. Strandman'i ettepaneku, see on pidada järgmine koosolek neljapäewal, kell 5 p. l. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on 28 häält, wastu 30, — seega on rkl. Strandman'i ettepanek tagasi lükatud.

Jäeb järele rkl. Wirma ettepanek — käesolew koosolek lõpetada, — kusjuures järgmise koosoleku määramisel wanematekogu otsuse järele tuleb käia. Panen rkl. Wirma ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Wirma ettepanek wastu wõetud ja otsustatud koosolek lõpetada.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 3 päewal.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Abisekretäär **J. Wain**.